

“การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนา
ความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทัศนคติ ค่านิยม
และคุณธรรม ของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดี
มีคุณธรรม และประสิทธิภาพ การพัฒนาประเทศ
ก็ย่อมทำได้สะดวก รวดเร็ว ได้ผลที่แน่นอน และรวดเร็ว

พระบรมราชาโชวาท

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

บทที่ 1

การศึกษาไทย

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ ดังจะเห็นว่าประเทศที่มีความเจริญมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศชาติ ประชาชนสามารถประกอบอาชีพเป็นหลักเป็นฐานมีคนตกงานน้อย มีสุขภาพดี นั้นหมายถึงประเทศได้จัดการเรื่องการศึกษาให้แก่คนในประเทศดี เพราะการศึกษาที่ดีจะปกป้องถึงคุณลักษณะของประชากรของประเทศนั้นๆ

ถ้าจะกล่าวว่าการศึกษาคืออะไร จำเป็น และสำคัญอย่างไร ก็คงจะต้องกลับไปดูมาตราที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 เกี่ยวกับเรื่องการศึกษาว่า “การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 : 2)

ในภาษาอังกฤษคำว่า การศึกษาหรือ Education มีความหมายดังนี้ (Webster's Seventh New Collegiate Dictionary 1966 : 263)

Education

1. a : the action or process of educating or of being educated; also : a stage of such a process.

b : the knowledge and development resulting from an educational process.

2. the field of study that deals mainly with methods of teaching and learning in schools

แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษา

แนวคิดเดิม

ในปัจจุบันมีแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้หลากหลาย และแตกต่างกันไปตามยุคสมัย เพื่อให้มองเห็นแนวคิดเหล่านั้น น่าจะได้ทบทวนอย่างย่อพอให้เห็นภาพรวมไว้คร่าวๆ ก่อน

โซเครตีส (Socrates : 469-399 ก่อน ค.ศ.) เป็นนักปราชญ์กรีกผู้ให้คำเตือนตนเองไว้ว่า “จงรู้จักตนเอง” เชื่อว่า การศึกษาที่แท้จริงมุ่งสร้างคนที่ฉลาดและดี และความรู้ที่แท้จริงมีอยู่แล้วตามธรรมชาติในตัวเราทุกคน และเพียงแต่ต้องการกระบวนการที่จะนำออกมาสู่จิตสำนึก

เพลโต (Plato : 429-347 ก่อน ค.ศ.) เป็นปราชญ์กรีก และเป็นลูกศิษย์ของโซเครตีส กล่าวว่า เมื่อคนเราเกิดมาความรู้ที่แท้จริงก็ติดมาแล้วกับจิตสำนึก สำหรับเพลโตการเรียนรู้ก็คือการค้นพบหรือการรื้อฟื้นรวบรวมความรู้ที่แท้จริงเหล่านี้ โดยนำเอาความรู้ที่แท้จริงเหล่านั้นนำมาเสนอแก่ตนเองและผู้อื่น

อริสโตเติล (Aristotle : 384-322 ก่อน ค.ศ.) กล่าวว่า ความจริงแท้ทั้งหลายปรากฏอยู่ในระบบนั้นๆ สรรพสิ่งประกอบด้วยรูปร่างและคุณสมบัติอยู่แล้ว มิได้ขึ้นอยู่กับความรู้ของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งนั้นๆ การเรียนรู้ของมนุษย์เริ่มต้นจากการรับรู้สรรพสิ่งจากประสบการณ์เหล่านี้ มนุษย์นำเอาลักษณะร่วมต่างๆ มาจัดเป็นกลุ่ม ก็กลายเป็นความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ทั้งในด้านกายภาพและคุณสมบัติ

โลค (John Locke : 1632-1704 8 ค.ศ.) ในฐานะนักทฤษฎีโลค ถือว่าเมื่อแรกเกิดจิตมนุษย์ว่างเปล่าไม่มีความคิดอยู่เลย ความรู้ต่างๆ ได้มาจากการแสวงหาในภายหลังมนุษย์รับสิ่งต่างๆ ผ่านประสาทสัมผัสจากข้อมูลที่ผ่านมาประสบการณ์เหล่านี้ มนุษย์จึงเรียนรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งลักษณะต่างๆ เริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยผ่านประสบการณ์เปรียบเทียบ ขยายมุมมองและสรุปเป็นหลักการเรียนรู้สิ่งทั้งหลายในสภาพปัจจุบัน ความคิดอย่างง่ายค่อยๆ กลายเป็นความคิดซับซ้อนโดยการเปรียบเทียบการคิดไตร่ตรองและการสรุป

รูสโซ (Jean Jacques Rousseau : 1712-1778 ค.ศ.) นักทฤษฎี เขาถือว่าความรู้ต่างๆ ขึ้นอยู่บนการรับรู้และความรู้สึก และย้ำว่าสัญชาตญาณของมนุษย์ก็คือวิถีทางแห่งการเรียนรู้ รูสโซไม่เห็นด้วยกับการอ่านหนังสือเพื่อเป็นมรรคาพาไปหาความ

จริง ประสบการณ์ที่ได้รับโดยตรงจากธรรมชาติดีกว่าการแสวงหาความรู้ทางอ้อมจากหน้าหนังสือ

เรสตาลอสซี (Johann Heinrich Restalozz : 1746-1827 ค.ศ.) นักการศึกษาชาวสวิส เชื่อว่าการเรียนรู้ทั้งหลายจะต้องผ่านประสาทสัมผัส เพราะฉะนั้น การเรียนการสอนทั้งหลายก็ต้องเป็นการจัดประสบการณ์ผ่านการรับรู้ด้วย

สเปนเซอร์ (Herbert Spencer : 1820-1930 ค.ศ.) นักทฤษฎีสังคมชาวอังกฤษ กล่าวว่า การเรียนควรขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey : 1859-1952 ค.ศ.) นักปรัชญาและนักการศึกษาชาวอเมริกัน เชื่อว่า ผู้เรียนต้องการสำรวจตรวจสอบสิ่งแวดล้อมและหาทางควบคุม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อีกนัยหนึ่งก็คือ เรียนรู้ด้วยการกระทำนั่นเอง

แนวคิดปัจจุบัน

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวว่า การศึกษาคือการพัฒนาตนโดยมีการพัฒนาปัญญาเป็นแกนกลาง เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล แกนนำของกระบวนการศึกษา ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด เจตตาค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม (สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 10 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 2543 : 1-3)

การศึกษาหมายความว่าอะไร

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา 2531 : 2-8) ท่านได้ให้ความหมายของการศึกษาได้อย่างลึกซึ้งและเข้าใจได้อย่างชัดเจนจึงขอนำมาสรุปดังนี้ คำว่าศึกษาเป็นคำมาจากสันสกฤต ถ้าเป็นบาลีคือสิกขา ซึ่งเป็นหลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบกัน 3 อย่างคือ ศีล สมาธิ ปัญญา จะเห็นว่าหลักสิกขานี้ครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา สิกขาเป็นหลักกรรมภาคปฏิบัติ จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา เป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น

ดังนั้นผู้ที่มีการศึกษาจึงถือว่าเป็นคนที่ประเสริฐ เพราะเขาเหล่านั้นผ่านการฝึกฝนอบรมการทำให้เกิดให้มีให้เป็นให้เจริญขึ้น ถึงกระนั้นก็ตาม เรื่องการศึกษายังมี

ผู้เข้าใจไขว่เขวสับสนกันอยู่มาก ถ้าในทางพุทธศาสนาถือว่าศึกษาเป็นการปฏิบัติคือ เรียนให้รู้เข้าใจ และทำให้ได้ ทำให้เป็น หรือเรียนรู้และฝึกทำให้ได้ผลจึงจะเรียกว่าการศึกษาไม่ใช่เรียนแต่เนื้อหาวิชาอย่างเดียว ดังเช่น “ภิกษุเล่าเรียนพระสูตร เล่าเรียนพระวินัย เล่าเรียนพระอภิธรรม ถือปฏิบัติเป็นผู้อยู่ป่าเป็นประจำ ถือปฏิบัติเป็นผู้ฉันอาหารบิณฑบาตเป็นประจำ ถ้าผ้าบังสุกุลคือผ้าที่เขาทิ้งแล้ว เอามาซักเอามาย้อมทำเองเป็นประจำ ถือมีจีวรแค่ 3 ผืนเป็นประจำ เป็นต้น ก็ชื่อว่า ศึกษา” ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหมวดหนึ่งท่านเรียกว่า สัทธรรม 3 มีปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ปริยัติคือเล่าเรียน ปฏิบัติคือลงมือทำ และปฏิเวธคือประจักษ์แจ้งผล ซึ่งสามอย่างนี้เป็นการครบวงจรของการศึกษา คือ เรียน ปฏิบัติ และประจักษ์แจ้งผล การศึกษาส่วนใหญ่จะทำอยู่ในวงจำกัด คือมาเรียนก็คือมาเรียนเนื้อหาที่อยู่ในห้องเรียนไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กับการปฏิบัติ เพราะการศึกษามีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตในความเป็นจริง นั่นคือ เมื่อประสบปัญหาหรือสถานการณ์ที่จะต้องลงมือทำ สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้และนำมาปฏิบัติแก้ไขปัญหาแล้วสามารถทำให้เกิดเป็นผลขึ้นมา

จะเห็นว่าความหมายของการศึกษา เป็นปัญหามาเรื่อย คือตั้งแต่สมัยเกือบร้อยปีมาแล้ว คนเข้าใจการศึกษาในความหมายแคบๆ ว่าเล่าเรียนหนังสือ และการพยายามทำความเข้าใจให้ถูกต้องเช่นในหนังสือลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ระหว่าง พ.ศ. 2440-2450 พบว่า มีรายงานของพระเถระผู้ใหญ่ที่ไปจัดการศึกษาในต่างจังหวัด แล้วกราบทูลว่า ชาวบ้านไม่เห็นคุณค่าของการศึกษา เพราะไม่เห็นประโยชน์ว่าจะเรียนหนังสือไปทำไม พระองค์จึงมีลายพระหัตถ์ชี้แจงไปความตอนหนึ่งว่า

“การเรียนหนังสือนั้นไม่ใช่ตัวศึกษา เป็นแต่เอกเทศของศึกษา การฝึกหัดให้มีความคิด สามารถประกอบกิจนั้นๆ ได้ นั่นแล เป็นตัวศึกษาโดยตรง... ถึงลูกชาวบ้านที่ สำเนียงในการทำกินตามตระกูลก็ได้ชื่อว่าศึกษาเหมือนกัน”
“คำว่าศึกษา หมายความว่ากว้างไม่เฉพาะแต่เรื่องหนังสือ เรียนให้รู้จักอะไรๆ เช่นรู้จักผิด รู้จักชอบ หัดทำอะไรๆ เป็น เช่น ปรุ้งเครื่องเรือนเป็น จัดว่าศึกษาทั้งนั้น”

ทำไมจึงต้องมีการศึกษา (พระเทพเวที 2431 : 8-11) เหตุผลคือ

1. ชีวิตต้องการดำรงอยู่ด้วยดีและเจริญงอกงามซึ่งต้องทำให้เกิดขึ้น
2. ชีวิตต้องมีการแก้ไขปัญหาคือต้องบริหารตลอดเวลาทั้งร่างกายและจิตใจ
3. สัตว์อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ แต่มนุษย์ต้องอาศัยการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอด
4. การศึกษาจึงเป็นเครื่องช่วยฝึกฝนพัฒนาคนให้มีความสามารถในการแก้ปัญหา ในการที่จะดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี และมีความเจริญงอกงาม เข้าถึงจุดหมายที่ชีวิตพึงต้องการ

หน้าที่และเหตุผลที่แท้จริงของการศึกษา

ในฐานะที่มนุษย์เป็นผู้ที่นำการศึกษามาใช้เพื่อสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ให้เขาพัฒนาในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นผู้มีชีวิตที่ดั่งงาม เป็นบุคคลผู้มีศักยภาพที่จะมาเปลี่ยนแปลงวิถีของสังคม เพราะฉะนั้น หน้าที่และเหตุผลที่แท้จริงของการศึกษาก็คือ การพัฒนามนุษย์จนกระทั่งมีความสามารถที่จะมาแก้ไขสังคม เปลี่ยนวิถีของสังคมที่ผิดพลาด และช่วยแก้ไขปัญหาความติดตันของอารยธรรมมนุษย์ หาทางออกให้แก่มนุษยชาติให้ได้ ดังนั้น การศึกษาแยกได้เป็น 2 ด้านคือ (พระธรรมปิฎก 2542 : 8)

1. การศึกษาทำหน้าที่ดำรงรักษาและถ่ายทอดศิลปวิทยาการ คือครู ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ หรือศิลปวิทยาการให้แก่ศิษย์ เพื่อให้ นำความรู้ไปประกอบสัมมาชีพให้กับตนเอง

2. การศึกษาทำหน้าที่พัฒนาคน ครู ช่วยให้นักคนได้พัฒนาตัวของเขาให้มีชีวิตที่ดี และเป็นสมาชิกที่สร้างสรรค์สังคม

ดังนั้น การศึกษาที่ดีจึงเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมคุณค่าที่เป็นความถูกต้องที่ดั่งงาม การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นมากสำหรับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และอย่างรวดเร็ว ซึ่งการให้การศึกษา สิ่งสำคัญคือจะต้องไม่เพียงแต่จะถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่จะต้องสร้างสถานการณ์เพื่อให้เกิดแนวทางใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ ทั้งสำหรับตนเอง สำหรับผู้อื่น และสำหรับสังคม ซึ่งยังจะต้องคำนึงถึงในเรื่องการกระทำในปัจจุบัน แผนการและยุทธศาสตร์สำหรับอนาคต วิธีการและเนื้อหาการศึกษา แผนการสำหรับสังคมใหม่ ของการพัฒนาคุณประโยชน์ของวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีต่อการ ศึกษา ประเภทของการเชื่อมโยง และความสัมพันธ์ที่จะต้องสร้างขึ้นระหว่างเนื้อหาของ

ระบบการศึกษากับคุณค่าของสังคม ประเพณีและสังคมในอนาคต ซึ่งกำลังสร้างกันอยู่ การมาพบบรรจบกัน การมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน และการมีอยู่ร่วมกัน ควรมีลักษณะเป็นเช่นใด เราจะต้องกำหนดและยอมรับประเพณีและความทันสมัยในลักษณะสมดุลที่สุภาวิชิตชาวอีวี (Eve) กล่าวว่า ka xoxognu wogbia yeyeado (เชือกเส้นใหม่สานต่อจากปลายเชือกเส้นเก่า) ทำอย่างไรช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนี้จึงมีความประสานกลมกลืนและใช้การได้ดี? ทำอย่างไรเราจะเลือกสิ่งที่อยู่ถาวรกับสิ่งที่สร้างใหม่ให้สามารถรักษาอดีตไว้ได้ ขณะที่ต้องเปิดประตูให้แก่อนาคต (สำนักเลขาธิการ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2529 : 81-82)

ในขณะนี้ โลกกำลังเข้าสู่ศตวรรษใหม่ เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับ เปลี่ยน ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ขณะเดียวกันก็ต้องประสานรอยเชื่อมต่อรหว่างอดีตและสิ่งที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่สิ่งที่ดีในอนาคต

